

Monika Zamarlik-Mazurek¹

**PROJEKT BADAŃ NAD DOZOREM KURATORA
SĄDOWEGO WOBEC CUDZOZIEMCÓW**

**RESEARCH PROJECTS ON SUPERVISION EXERCISED
BY PROBATION OFFICERS OVER FOREIGNERS**

Otrzymano: 22.10.2019 Zaakceptowano: 19.02.2020 Opublikowano: 17.03.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0013.9040

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Artykuł podejmuje tematykę dozoru prowadzonego przez kuratorów sądowych nad skazanymi cudzoziemcami w Polsce. Autorka po dokonaniu przeglądu literatury przedmiotu, aktów prawnych, statystyk wychodzi z założenia, iż problematyka wymaga dalszej naukowej eksploracji. W związku z tym przedstawia propozycję badań własnych nad rolą dozoru kuratora sądowego nad cudzoziemcami. Wobec braku danych statystycznych, punktem wyjścia jest ich pozyskanie i analiza, w celu zdiagnozowania rozmiarów problemu. Problem niewątpliwie istnieje, o czym świadczą przytoczone dane dotyczące skazanych cudzoziemców przebywających w jednostkach penitencjarnych.

W artykule wskazano również na kwestię kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych. Rozwój w tym zakresie powinien iść w parze wraz ze wzrostem liczby skazanych cudzoziemców. Wreszcie wskazuje się na potrzebę optymalizacji praktycznych rozwiązań dotyczących postępowania kuratorów z dozorowanymi cudzoziemcami.

¹ Mgr Monika Zamarlik-Mazurek, kurator specjalista w II Zespole Kuratorskiej Służby Sądowej Wykonywania Orzeczeń w Sprawach Karnych w Sądzie Rejonowym dla Krakowa – Podgórze w Krakowie, autor do korespondencji: Monika Zamarlik-Mazurek, e-mail: monika4242@op.pl, ORCID: 0000-0002-7246-2728.

Słowa kluczowe: kuratela sądowa, skazani cudzoziemcy, kompetencje międzykulturowe

Abstract

The article deals with the subject of supervision carried out by probation officers over convicted foreigners in Poland. The author, after reviewing the literature on the subject, legal acts and statistics, assumes that the issue requires further scientific exploration. Therefore, the author presents a proposal of her own research on the role of the probation officer over foreigners. In the absence of statistical data, the starting point is to acquire and analyze statistical data in order to diagnose the size of the problem. The problem undoubtedly exists, as evidenced by the data provided by the author regarding convicted foreigners staying in penitentiary units.

The author also points to the issue of intercultural competence of probation officers. The development in this respect should go hand in hand with the increase of convicted foreigners. Finally, there is a need to optimize practical solutions related to probation officers dealing with the supervised foreigners.

Key words: court guardianship, convicted foreigners, intercultural competences

Wstęp

Kuratela sądowa jest ogromnie ważną instytucją w systemie resocjalizacji. Wielokrotnie stawała się przedmiotem badań, ale głównie w odniesieniu do jej historii i kodyfikacji prawnych. Dzieje kurateli sądowej biorą swój początek w czasach stosowania prawa obyczajowego, więc wystarczająco wcześnie, by móc zajmować się kuratelą sądową w wielu jej aspektach. Na przestrzeni wieków zmiany w uwarunkowaniach pracy, początkowo opiekunów, a później kuratorów społecznych i zawodowych ulegały przeobrażeniom. Zmieniały się również uwarunkowania, historyczne, obyczajowe, kulturowe i kodyfikacyjne.

W niniejszej pracy przedstawiono projekt badań własnych nad problematyką prowadzenia dozoru kuratorskiego wobec cudzoziemców w Polsce. Jednocześnie podkreślono konieczność dalszej naukowej eksploracji tego obszaru.

Ustawodawca mianem „cudzoziemca” określa „każdego, kto nie posiada obywatelstwa polskiego”². Ze względu na swą precyzyjność, termin „cudzoziemiec” pozwala na wyodrębnienie osób nieposiadających obywatelstwa polskiego spośród całej populacji osób dozorowanych, co może mieć niebagatelne znaczenie w postępowaniu z tymi osobami, z uwagi na różnice kulturowe.

Istotne dla dalszego rozwoju polskiej kurateli sądowej jest dokonanie analizy wykonywania dozoru kuratorskiego wobec cudzoziemców w kontekście danych statystycznych, obowiązujących regulacji prawnych, jak również w odniesieniu do kompetencji międzykulturowych samych kuratorów. Pożądanym jest również pozyskanie opinii samych podopiecznych w tym przedmiocie.

Ujęcie statystyczne, prawne oraz kulturowe, rozpatrywane w jednym opracowaniu, dają możliwość spojrzenia na problematykę cudzoziemców objętych dozorem kuratorskim w sposób holistyczny. Tym samym artykuł pozwala wyjść naprzeciw wyzwaniu, jakim niewątpliwie jest ciągle zwiększająca się liczba cudzoziemców w Polsce.

1. Projekt badań własnych nad dozorem kuratora wobec cudzoziemców w Polsce

W proponowanym projekcie badawczym „Dozór kuratora sądowego nad cudzoziemcami” badaniu poddani zostaną kuratorzy sądowi, wykonujący swoje obowiązki w krakowskim okręgu sądowym, jak również cudzoziemcy objęci kuratelą. Przedmiotem badań będzie dozór kuratorski nad skazanymi cudzoziemcami, a celem głównym określenie poziomu przygotowania kuratorów sądowych do prowadzenia dozoru nad cudzoziemcami. Celami szczegółowymi będą: 1) ustalenie skali udziału cudzoziemców w populacji skazanych objętych dozorem kuratorskim w badanym okręgu sądowym; 2) ustalenie jak zmieniał się udział cudzoziemców w populacji skazanych objętych dozorem kuratorskim w wybranych okręgach sądowych w latach 2008–2018; 3) ustalenie stopnia przygotowania kuratorów sądowych do prowadzenia dozoru nad cudzoziemcami w zakresie umiejętności porozumiewania się w językach obcych; 4) ustalenie poziomu kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych do spraw

² Art. 3 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, (Dz.U. 2020, poz. 35 t.j.).

karnych; 5) określenie potrzeb w zakresie rozwoju kompetencji międzykulturowych kuratorów sądowych dozorujących cudzoziemców; 5) ustalenie potrzeb w zakresie zmian legislacyjnych mających na celu optymalizację prowadzenia dozoru nad cudzoziemcami.

Główny problem badawczy wynika z tematu proponowanych badań i został określony następująco: Jaki jest poziom przygotowania kuratorów sądowych do prowadzenia dozoru wobec cudzoziemców w Polsce? W ramach realizowanego tematu badawczego sformułowano następującą hipotezę główną: Kuratorzy sądowi nie są wystarczająco przygotowani do prowadzenia dozoru wobec cudzoziemców w Polsce, polegającego na wykonywaniu zadań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnych, z uwzględnieniem odmienności kulturowej podopiecznych oraz wynikających z niej problemów w przestrzeganiu prawa.

W celu uzyskania wiedzy, dotyczącej przede wszystkim, specyfiki pracy kuratora sądowego z cudzoziemcami planuje się wykorzystanie ilościowej metody empirycznej, tj. sondażu diagnostycznego, przy pomocy odpowiednio skonstruowanego kwestionariusza ankiety. Ponadto w ramach realizowanego projektu przewiduje się zastosowanie metody jakościowej, tj. pogłębianego wywiadu indywidualnego wśród odpowiednio dobranych do tego typu badań ekspertów. W doborze ekspertów kierowano się przede wszystkim kryterium wiedzy i doświadczenia w pracy z cudzoziemcami w Polsce. Eksperti są czynnymi bądź byłymi pracownikami wymiaru sprawiedliwości, dysponującymi rozległą wiedzą i długoletnim doświadczeniem.

W realizowanym projekcie badawczym zakłada się, że głównym czynnikiem mającym wpływ na skuteczność prowadzenia dozoru wobec cudzoziemców w zakresie wykonywania zadań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnych są posiadane przez kuratorów kompetencje międzykulturowe.

Ogólnym kontekstem w jakim podejmowane są oddziaływania wobec cudzoziemców jest odmiennosc kulturowa tych osób. Dozór kuratora wymaga znajomości i biegłego posługiwania się przepisami prawnymi. Niewątpliwie niezwykle cenne jest posiadane doświadczenie w omawianej profesji. Jednak w przypadku cudzoziemców, prowadzenie skutecznych oddziaływań wydaje się być niemożliwe przy braku wystarczających kompetencji międzykulturowych.

W obliczu dokonanych zestawień teoretycznych, przeprowadzonych rozmów z ekspertami wymiaru sprawiedliwości oraz niedoboru badań

empirycznych na temat prowadzenia dozoru kuratorskiego wobec cudzoziemców uznano, że przeprowadzenie badań w tym zakresie jest w pełni uzasadnione i wręcz konieczne. Do podjęcia tego tematu przekonują również statystyki oraz literatura przedmiotu badań prowadzonych nad funkcjonowaniem cudzoziemców w izolacji penitencjarnej w Polsce. Wniosek wynikający z analizy danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej jest następujący: liczba cudzoziemców w jednostkach penitencjarnych wzrasta, szczególnie w zakresie osób pochodzących z Ukrainy. Zwiększa się również liczba państw, z których pochodzą osadzeni przebywający w zakładach karnych i aresztach śledczych, co już przysparza i będzie przysparzało coraz to większe trudności w realizacji ustawowych zadań przez kuratorów sprawujących dozór nad tą kategorią podopiecznych.

Wykorzystanie w proponowanych badaniach sondażu diagnostycznego, którym zostaną objęci kuratorzy sądowi oraz podopieczni pozwoli na poznanie opinii respondentów dotyczących specyfiki pracy kuratora sądowego z cudzoziemcami. Rozszerzenie tej wiedzy będzie możliwe poprzez zastosowanie pogłębionego wywiadu indywidualnego wśród ekspertów wymiaru sprawiedliwości.

2. Dane statystyczne dotyczące skazanych cudzoziemców

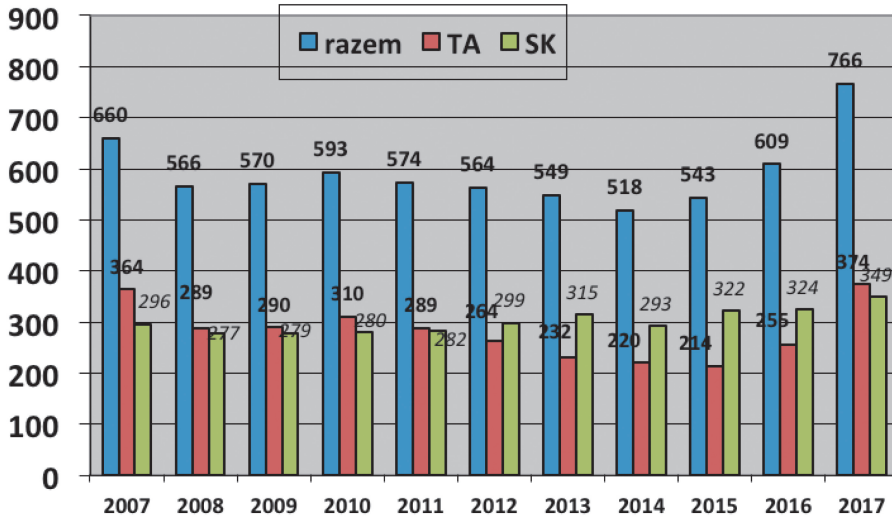
Aktualnie dane dotyczące liczby cudzoziemców objętych dozorem kuratora sądowego nie są upubliczniane. Brak dostępności danych powoduje niemożność określenia skali problemu. Konieczne wydaje się wskazanie udziału cudzoziemców w całej populacji osób objętych dozorem kuratora. Istotne jest również ustalenie krajów pochodzenia tych osób. Kolejnym wyzwaniem jest ustalenie tendencji statystycznych. Powyższe umożliwi określenie potrzeb w zakresie rozwoju kompetencji kulturowych kuratorów sądowych do spraw karnych. Poznanie danych statystycznych dotyczących udziału cudzoziemców w populacji skazanych objętych dozorem jest koniecznym etapem początkowym. Istotne jest poznanie różnic w tym zakresie w wybranych do badań (katowickim i krakowskim) okręgach kuratorskich w poszczególnych latach.

Liczba obcokrajowców w Polsce w okresie ostatnich dziesięciu lat była zróżnicowana. W 2014 roku wyniosła 518. Od tego momentu liczba ta zwiększa się nieustannie. Na przestrzeni lat 2014–2017 średnia liczba

cudzoziemców przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych wzrosła z 518 do 766. Różnica (248 osób) wskazuje na 48-procentowy wzrost. Zdecydowanie większy wzrost odnotowano w przypadku tymczasowo aresztowanych. W omawianym czasie przyrost wyniósł 154 osoby, czyli aż 70%. Dla porównania liczba cudzoziemców skazanych zwiększyła się na przestrzeni lat 2014–2017 z 193 do 349, czyli o 19% (56 osadzonych)³.

Na wykresie 1 przedstawiono liczbę cudzoziemców na przestrzeni lat 2007–2017 przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych.

Wykres 1. Przeciętna liczba cudzoziemców w polskich jednostkach penitencjarnych w latach 2007–2017

(TA – tymczasowo aresztowani, SK – skazani)

Źródło: MS CZSW – statystyka miesięczna: październik 2017 – październik 2018 r.,
pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna>, dostęp: 19.12.2018.

Trend wzrostowy, który rozpoczął się w 2014 roku utrzymuje się nadal, na co wskazują najnowsze statystyki Centralnego Zarządu Służby Wię-

³ MS CZSW – statystyka roczna, lata 2007–2018. pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>, dostęp: 19.12.2018.

ziennej. Liczba cudzoziemców przebywających w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej w październiku 2017 roku to 842 osadzonych. W październiku 2018 roku wyniosła 1025 osób, co oznacza 22-procentowy (183 osoby). Na podstawie analizy statystyk można uznać, iż przyrost ten jest największy od 2004 roku.

Obecnie w polskich jednostkach penitencjarnych przebywają osadzeni, którzy są obywatelami ponad sześćdziesięciu państw⁴. Średnia liczba krajów pochodzenia zwiększa się skokowo z biegiem lat. W 2009 roku średnia liczba krajów wyniosła 54,08, natomiast w roku 2018 aż 62,6⁵.

Należy dodać, iż w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych przebywają obywatele pochodzący z różnych państw świata, a są to między innymi obywatele takich krajów jak: Algieria, Azerbejdżan, Bangladesz, Benin, Korea Południowa, Egipt, Gwinea, Indie, Iran, Izrael, Jamajka, Jordania, Kongo, Liban, Libia, Maroko, Meksyk, Nepal, Nowa Zelandia, Pakistan, Palestyna, Papua-Nowa Gwinea, Paragwaj, Republika Południowej Afryki, Senegal, Syria, Tunezja, Turkmenistan czy Wenezuela. Państwem, którego obywatele zdecydowanie dominują w zakładach karnych i aresztach śledczych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest Ukraina. W okresie od października 2017 roku do października 2018 roku liczba skazanych obywateli Ukrainy wzrosła z 276 do 369 (33,7%). Do krajów, których obywatele stanowią stałą, najliczniejszą grupę osadzonych cudzoziemców, zaliczyć należy jeszcze co najmniej: Rosję, Bułgarię, Łotwę oraz Niemcy⁶.

3. Rozwój kompetencji zawodowych kuratorów sądowych

W systemie resocjalizacji i przeciwdziałania przestępczości bardzo ważną rolę pełnią kuratorzy sądowi. Działalność kuratorów z założenia zmierza do korygowania niewłaściwych postaw, podejmowania działań ułatwiających readaptację społeczną i zapobiegających ich dalszej demoralizacji i powrotowi na drogę przestępstwa. Kurator, to według Samuela Visconio, sługa ludzkości „tej ludzkości, która cierpi sama i przez swoje błędy powo-

⁴ MS CZSW – statystyka: październik 2018 r., pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna>, dostęp: 19.12.2018.

⁵ MS CZSW – statystyka miesięczna: październik 2017 – październik 2018 r., pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna>, dostęp: 19.12.2018.

⁶ *Ibidem*.

duje cierpienie innych. Tę właśnie nieszczęśliwą ludzkość – nieszczęśliwą i unieszczęśliwioną – zmienia i ratuje uświadomiony kurator”. Bycie kuratorem jest więc trudną misją, polegającą na ciągłych próbach zmiany błędzących w życiu osób.

Charakter zadań kuratora sądowego został określony w ustawie „Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu”⁷. Miejscem realizacji zadań kuratora jest przede wszystkim środowisko podopiecznych, jak również odbywa się „na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych”⁸.

Ustawodawca nałożył na kuratorów sądowych obowiązek doskonalenia zawodowego. „Kurator zawodowy jest obowiązany stale podnosić kwalifikacje zawodowe, w tym uczestniczyć w szkoleniach i innych formach doskonalenia zawodowego, których organizację określa odrębna ustawa”⁹.

W przypadku potwierdzenia w planowanych badaniach postawionej hipotezy głównej, obszarem doskonalenia zawodowego w najbliższej przyszłości może stać się rozwijanie kompetencji międzykulturowych, mających na celu poprawę jakości prowadzonych oddziaływań wobec skazanych cudzoziemców.

4. Kompetencje międzykulturowe kuratorów

Krótkie rozważania należy rozpocząć od wyjaśnienia pojęcia „kultura”. Trudno wskazać jedną, kompleksową definicję kultury. Warto przytoczyć definicję psychologiczną i socjologiczną tego terminu. W psychologii kultura definiowana jest jako: „zbiór reguł podzielanych przez społeczeństwa (np. kultura polska), wyodrębnioną wspólnotę (np. kultura chłopska) lub grupę (np. subkultura młodzieżowa), wpływający na wartości, przekonania, postawy i zachowania swych członków”¹⁰. W socjologii natomiast przyjmuje się, iż kultura to: „całościowy sposób życia charakterystyczny dla danej zbiorowości, na który składa się wszystko to, co ludzie robią,

⁷ Art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

⁸ Art. 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

⁹ Art. 10 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

¹⁰ J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki cz. 1*, Gdańsk 2003, s. 554.

myślą i posiadają jako członkowie społeczeństwa (wzory działania, myślenia i wyposażenia materialnego)¹¹. Treścią kultury będą natomiast: „wzory sposobów odczuwania, reagowania i myślenia, wartości i wyrastające z tych wartości normy, a także sankcje skłaniające do ich przestrzegania”¹².

Jak podaje Maria Dudzikowa, „kompetencja jest zdolnością do czegoś, zależna zarówno od znajomości wchodzących w nią umiejętności, sprawności, jak i od przekonania o możliwości posługiwania się tą zdolnością. Zawsze jest czyjąś kompetencją, określonej osoby czy też grupy osób i posiada własny zakres treściowy. Jej nabywanie to proces, który przebiega w konkretnym układzie sytuacji socjalizacyjnych”¹³. Rada Unii Europejskiej kompetencje definiuje jako: „połączenie wiedzy, umiejętności i postaw”¹⁴. Rada wskazuje także na pewne „kompetencje kluczowe”. Rozumie przez nie te z nich, „których wszyscy potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego, zrównoważonego stylu życia, udanego życia w pokojowych społeczeństwach, kierowania życiem w sposób prozdrowotny i aktywnego obywatelstwa (...). Takie umiejętności, jak krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne, umiejętności analityczne, kreatywność i umiejętności międzykulturowe są elementem wszystkich kompetencji kluczowych”¹⁵.

Warto w tym miejscu przedstawić termin kompetencji kulturowych, bez których osoba nie będzie w stanie osiągnąć poziomu, którym jest dysponowanie międzykulturową perspektywą pojmowania świata. Kompetencje kulturowe są pierwotne wobec kompetencji międzykulturowych. Kompetencje kulturowe to „zdolność swobodnego i satysfakcjonującego funkcjonowania w kulturze zgodnie przyjętymi normami i wzorami. Umożliwiają one pełnowymiarowe uczestnictwo w kulturze. Osoba kompetentna kulturowo swobodnie «porusza się» we własnej kulturze, ma świadomość różnic pomiędzy kulturami i w związku z tym uświadamia sobie własne przekonania odnoszące się do nich oraz reakcje na odmienność w sytuacji kontaktu kulturowego. Bycie kompetentnym kulturowo to

¹¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 313.

¹² B. Szacka., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 78.

¹³ M. Dudzikowa, *Pomyśl siebie... Minieseje dla wychowawcy klasy*, Gdańsk 2007, s. 304.

¹⁴ Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2018/C 189/01).

¹⁵ *Ibidem*.

także zdolność do efektywnego działania w innych środowiskach kulturowych”¹⁶.

Jerzy Nikitorowicz podaje, iż kompetencja międzykulturowa to „zdolność do przyjęcia postawy relatywizmu kulturowego w kontaktach z przedstawicielami innych kultur. Towarzyszy jej umiejętność praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy na temat odmienności kulturowej”¹⁷. Piotr Sztompka wskazuje natomiast, iż kompetencje międzykulturowe to „znajomość i umiejętność stosowania różnych wzorów życia i reguł kulturowych”¹⁸. Istoty kompetencji międzykulturowych należy poszukiwać zatem w umiejętności dystansu do kultury własnej i przekroczenia stosownej kompetencji kulturowej. Mając na uwadze powyższe, w tabeli 1 zamieszczono wyróżnione przez Mariusza Korczyńskiego węzłowe kompetencje międzykulturowe i ich składniki.

Tabela 1. Węzłowe kompetencje międzykulturowe i ich składniki

Lp.	Węzłowe kompetencje międzykulturowe	Wskaźniki
1.	Kompetencje komunikowania się	Znajomość języków obcych Kompetencje komunikacyjne Dowcip Efektywność komunikacji Uśmiechanie Uważne słuchanie
2.	Inteligencja emocjonalna	Elastyczność interpersonalna Radzenie sobie z uczuciami Adaptacja i elastyczność zachowań Empatia
3.	Rozumienie zachowań innych kulturowo partnerów	Zdolność do zrozumienia innych Interakcja kulturowa Współpraca, uczestnictwo w kulturze Otwartość na nowe informacje

¹⁶ A. Suchocka, *Kompetencje międzykulturowe – przywilej czy konieczność?*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2016, nr 4, s. 124.

¹⁷ J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa 2009, s. 508.

¹⁸ M. Korczyński, *Kompetencje międzykulturowe polskich emigrantów zarobkowych w Anglii*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, T. XXXVI, z. 3, s. 152.

4.	Otwartość na odmiennosc	Pozytywne nastawienie Otwartość na innych Tolerancja Uprzejmość/towarzystwość
5.	Umiejętność rozwiązywania konfliktów	Zarządzania interakcją Możliwość dostosowania do różnych kultur Umiejętność radzenia sobie ze stresem Zasady grzeczności
6.	Umiejętność radzenia sobie w niepewnych sytuacjach	Umiejętność nawiązywania relacji interpersonalnych Świadomość siebie i innych kultur Zaangażowanie

Źródło: M. Korczyński, *Kompetencje międzykulturowe polskich emigrantów zarobkowych w Anglii*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, T. XXXVI, z. 3, s. 152.

Można zatem uznać, iż kompetencjami międzykulturowymi są przede wszystkim: umiejętność porozumiewania się w językach obcych, zrozumienie dla zachowania osób odmiennych kulturowo, szczególnie w zakresie rozumienia kodów językowych i kulturowych. Istotnym elementem jest także wgląd we własną kulturę, historię i tradycję oraz jego oddziaływanie na komunikację społeczną¹⁹. Wysoki poziom kompetencji międzykulturowych powoduje lepszą sprawność działania w układach instytucjonalnych, jak również w nieformalnych relacjach międzyludzkich. Jednostki cechujące się wysokim poziomem kompetencji międzykulturowych są zdolne do szybkiej adaptacji do warunków relacji społecznych nawet w przypadku, gdy ich nie znają. Potrafią wykonywać w takich warunkach zadania i realizować wyznaczone cele²⁰. Nie są one jednak tym samym, co kompetencje kulturowe, które są wobec nich pierwotne.

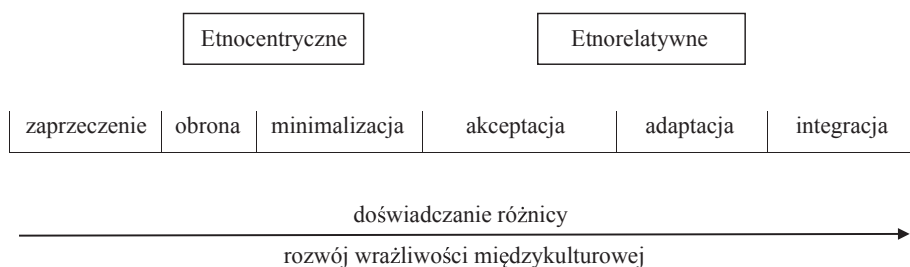
Istnieje wiele modeli kompetencji międzykulturowych. Modele tworzone były z myślą o osobach, które osiedlały się w innych państwach. Jednym

¹⁹ A. Chańko, *Kształcenie kompetencji międzykulturowych kadry instytucji penitencjarnych w Polsce – kontekst pracy z obcokrajowcami przebywającymi w izolacji więziennej*, w: *Psychologiczny i terapeutyczny kontekst pracy środowiskowej*, red. P. Barczyk, A. Barczyk, Mysłowice 2010, s. 175.

²⁰ M. Chutnik, *Szok kulturowy. Przyczyny, konsekwencje, przeciwdziałanie*, Kraków 2007, s. 114.

z elementów kompetencji kulturowych jest wrażliwość międzykulturowa. W tym kontekście istotny jest model Milтона Bennetta DMIS (*Developmental Model of Intercultural Sensitivity*), zobrazowany na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Rozwój wrażliwości międzykulturowej

Źródło: M. Chutnik, *Szok kulturowy. Przyczyny, konsekwencje, przeciwdziałanie*, Kraków 2007, s. 21.

Model można traktować jako drogę rozwoju jednostki, co umożliwia przewidywanie jej zachowań oraz opracowania dla planu rozwoju. Fazy etnocentryczne (doświadczenie własnej kultury jako centrum rzeczywistości), to zaprzeczenie, obrona i minimalizacja. Zaprzeczenie polega na negacji istnienia różnic pomiędzy kulturami, uznawania własnej kultury, jako jedynej prawdziwej. Towarzyszy temu izolowanie się od innych kultur oraz reakcje agresywne wobec kultury obcej. Faza obrony różni się tym, iż jednostka ma świadomość różnic kulturowych, które przeżywa jako zagrożenie. Faza minimalizacji różnicy kulturowej polega na przeżywaniu fragmentów własnej kultury jako uniwersalnych. Kolejne trzy, tj. akceptacji, adaptacji oraz integracji to fazy etnorelatywne (kultura własna doświadczana w kontekście innych kultur). Stadium akceptacji kulturowych różnic pozwala na przeżycie kultury jednostki, jako jeden z wielu światopoglądów. Adaptacja pozwala na doświadczenie określonych sytuacji z perspektyw kultur innych niż własna. Wówczas, aby lepiej komunikować się z osobami odmiennych kultur jednostka rozszerza wachlarz własnych zachowań. Stadium integracji umożliwia człowiekowi połączenie punktów widzenia poszczególnych kultur w jeden układ²¹.

²¹ *Ibidem*.

Mając na uwadze zadania kuratorów sądowych związane z pracą profilaktyczno-resocjalizacyjną, można wyodrębnić trzy fundamentalne poziomy kompetencji międzykulturowych, tj.: etnocentryczny, cechujący się skupieniem na kulturze, z której dany człowiek pochodzi, niską tolerancją odmienności kulturowych oraz niewielką kompetencją pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej; etnorelatywny, występuje w przypadku „wyjścia poza własną kulturę pochodzenia, uwzględnienia różnicy kulturowej, nawiązywania relacji z przedstawicielami odmiennych kultur oraz możliwości konstruowania i realizowania działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych”; harmoniczny, dzięki poszukiwaniu tego co znajduje się pomiędzy kulturami osoba potrafi rozwiązać konflikty międzykulturowe²². Podejście to reprezentowane jest przez Jacka Bylicę, który podkreśla również istnienie trzech obszarów kompetencji międzykulturowych: obszar indywidualnej samooceny, kompetencji językowej oraz kompetencji działania społecznego. Ich uszczegółowienie stanowią kategorie dotyczące „testowania tolerancji wobec różnicy kulturowej oraz umiejętności realizowania działań profilaktyczno-resocjalizacyjnym w obszarze wielokulturowym”²³.

Niebezpieczny z punktu widzenia funkcjonowania cudzoziemców w społeczności polskiej jest etnocentryzm. Barbara Szacka definiuje go jako: „skłonność do wynoszenia własnej grupy ponad inne i traktowanie jej kultury jako przewyższającej inne oraz ocenianie praktyk innych kultur wedle normy kultury własnej”²⁴. Wielość kultur i związana z nimi zdecydowana odmienność aksjologiczna generująca niemożliwe do rozwiązania konflikty nabudowane na zróżnicowanych normach moralnych charakterystycznych dla różnych grup kulturowych, mają wpływ na to, iż ludzie traktują jako naturalne i słuszne wyłącznie te wzory zachowań, które obowiązują w ich kulturze²⁵.

W obliczu wyzwania, jakie stanowią niewątpliwie skazani cudzoziemcy pozostający pod dozorem kuratorów sądowych, istotne jest stałe podniesienie kwalifikacji zawodowych pracowników wymiaru sprawiedliwości, którzy realizują swoje profesjonalne obowiązki w kontakcie z cudzoziemcami.

²² J. Bylica, *Kompetencje międzykulturowe w pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej*, w: *Diagnostyka i metodyka psychopedagogiczna w warunkach wielokulturowości*, red. T. Bajkowski, K. Sawicki, U. Namiotko, Białystok 2014, s. 135.

²³ *Ibidem*, s. 135.

²⁴ B. Szacka, *op. cit.*, s. 84.

²⁵ *Ibidem*, s. 83–84.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono zarys problematyki realizacji dozoru kuratorskiego nad cudzoziemcami w Polsce. Zasygnalizowano, iż obszar ten domaga się dalszej eksploracji naukowej, jak również uwagi praktyków wymiaru sprawiedliwości. Autorka planuje przeprowadzenie badań własnych w tym zakresie, co zostało ujęte w artykule. Celem nadrzędnym artykułu jest wskazanie na możliwości optymalizacji obowiązujących rozwiązań praktycznych, w tym podkreślenie konieczności podnoszenia kompetencji międzykulturowych kuratorów w celu zwiększenia skuteczności oddziaływań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związanych z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Bibliografia

Literatura

Bylica J., *Kompetencje międzykulturowe w pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej*, w: *Diagnostyka i metodyka psychopedagogiczna w warunkach wielokulturowości*, red. T. Bajkowski, K. Sawicki, U. Namiotko, Wydawnictwo Żak, Białystok 2014.

Chańko A., *Kształcenie kompetencji międzykulturowych kadry instytucji penitencjarnych w Polsce – kontekst pracy z obcokrajowcami przebywającymi w izolacji więziennej*, w: *Psychologiczny i terapeutyczny kontekst pracy środowiskowe*, red. P. Barczyk, A. Barczyk, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kard. Augusta Hłonda w Mysłowicach, Mysłowice 2010.

Chutnik M., *Szok kulturowy. Przyczyny, konsekwencje, przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2007.

Dudzikowa M., *Pomyśl sobie... Minieseje dla wychowawcy klasy*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.

Korczyński M., *Kompetencje międzykulturowe polskich emigrantów zarobkowych w Anglii*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, Tom XXXVI, z. 3.

Nikitorowicz J., *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

Strelau J. *Psychologia. Podręcznik akademicki cz. 1*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.

Suchocka A., *Kompetencje międzykulturowe – przywilej czy konieczność?*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2016, nr 4.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.

Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.

Akty prawne

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. 2020, poz. 35 t.j.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2020, poz. 167 t.j.).

Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2018/C 189/01).

Źródła internetowe

www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna, dostęp: 19.12.2018.

www.sw.gov.pl/strona/statystyka-miesieczna, dostęp: 19.12.2018.